

Dr. Boris Kristan (1901–1991), organizator zobozdravstva v Mariboru

Irena Sapač

Boris Kristan se je rodil 12. marca 1901 v Ormožu okrožnemu zdravniku dr. Oroslavu Kristanu in materi Klotildi, rojeni Uršič, kot četrti od osmih otrok. Ljudsko šolo je od 1906 do 1912 obiskoval v Hardeku pri Ormožu, kjer so se šolali otroci zavednih Slovencev. Zvedavega dečka je očetov prijatelj učitelj sprejel v šolo, ko je dopolnil pet let. Prvi razred gimnazije je obiskoval med 1. septembrom 1912 in 30. junijem 1913 na Ptujju, kamor se je vozil z vlakom. Srečno družinsko življenje je prekinila očetova smrt. Dr. Oroslav Kristan je leta 1912 zbolel za tuberkulozo in 29. septembra 1912 umrl v Ormožu. Ob slovesu je poklical sina Borisa in ga prosil, naj pomaga mami pri skrbi za družino. Prezgodnja smrt očeta, bratov in sester ga je močno zaznamovala. Enajstletnik se je takrat odločil, da bo postal zdravnik. To željo je krepila tudi zavest o velikem ugledu, ki ga je njegov oče užival med ljudmi kot zdravnik in slovenski narodnjak. Dr. Oroslav Kristan je bil vse od študijskih let medicine v Gradcu do smrti prijatelj dr. Viktorja Kaca.

Boris Kristan v naročju matere Klotilde, oče dr. Oroslav Kristan, brat Zmago in sestra Nada leta 1901.

Po očetovi smrti se je mama leta 1913 s štirimi otroki preselila v Maribor, kjer je Boris obiskoval gimnazijo. S sošolci se je dobro razumel, spremljal njihove življenjske poti in se z njimi srečeval do konca življenja. Ob zrelostnem izpitu leta 1920 je bilo v razredu 46 dijakov. Med njimi so bili inženir Jože Hermanko, zdravniki Bogomil Peče, Ciril Porekar, Franjo Radšel, Slavko Vrbnjak, profesorja Josip Karba in Vladimir Kralj, akademik Anton Slodnjak, bogoslovec kanonik Vekoslav Osterc in sošolka Berta Leskovar, poročena Zeilhofer. Gimnazijski profesor naravoslovja dr. Leopold Poljanec je odličnjaku šestošolcu Borisu leta 1918 zaupal urejanje Ljudske knjižnice v Narodnem domu. Med urejevalce knjižnice je Boris pritegnil tudi druge dijake, predvsem sinova očetovega prijatelja dr. Viktorja Kaca, Rudolfa in Leona. 7. julija 1920 je z odliko opravil zrelostni izpit na Kraljevi državni (klasični) gimnaziji v Mariboru.

Jeseni 1920 je začel študirati na Medicinski fakulteti v Ljubljani in 30. septembra 1922 z odličnim uspehom končal prvi rigoroz. V času študija je prof. dr. Alfredu Šerku, utemeljitelju nevrologije na Slovenskem, pomagal pri urejanju skript. Profesor ga je kot odličnega študenta povabil, da po končanem študiju začne z delom na fakulteti, a se je pozneje raje odločil za praktično delo s pacienti v domačem Mariboru. Ker je bilo prva leta po ustanovitvi Medicinske fakultete v Ljubljani mogoče opravljati samo prvi rigoroz (prva dva letnika študija), je moral tako kot drugi slovenski študenti nadaljevati študij na eni izmed bližnjih univerz. Odločil se je, da bo drugi in tretji rigoroz opravil na Dunaju in v Gradcu. Ker se je zavedal, kako težko in požrtvovalno njegova mama preživlja družino, si je zadal cilj, da bo študij medicine končal do svojega 25. rojstnega dne, in to mu je tudi uspelo. Na Univerzi v Gradcu je bil 13. marca 1926 promoviran za doktorja vsega zdravilstva. Na Medicinski fakulteti v Ljubljani je 27. marca 1926 prejel nostrifikacijsko listino.

Maturanti klasične gimnazije v Mariboru s profesorji, 1920. Boris Kristan stoji osmi z leve v drugi vrsti (levo). Boris Kristan s sošolci in prijatelji na Triglavu 1921 (desno).

Obvezno vojaško službo je opravljal od aprila 1926 do januarja 1927 v Divizijski vojni bolnici v Ljubljani, pretežno na kirurškem oddelku. Z njim je bil takrat tudi pisatelj, dramatik in zdravnik dr. Slavko Grum. Ko je odslužil vojaščino, je od januarja do aprila 1927 opravljal zdravniški pripravniški staž v bolnišnici v Mariboru na kirurškem oddelku pri dr. Černiču in 1. aprila 1927 dobil pravico opravljanja zdravniške prakse. Po nasvetu starejših kolegov se je odločil za službo mornariškega zdravnika in bil 28. junija 1927 imenovan za sanitetnega poročnika fregate v Boki Kotorski, kjer so mu obljubili plačilo specializacije iz otorinolaringologije. Ko je uvidel, da zaman čaka obljubljeni specializaciji, je konec septembra 1927 prekinil sanitetno službo v Jugoslovanski vojni mornarici.

Odločil se je, da v študijskem letu 1927/1928 na Univerzi na Dunaju začne s specializacijo iz zobnih in ustnih bolezni, saj je bilo to področje tako kot otorinolaringologija povezano z boleznimi v predelu glave, ki so ga že med študijem splošne medicine najbolj zanimale, šolnina pa manjša. Specializacijo je uspešno končal julija 1928 in 29. oktobra 1928 od Ministrstva za narodno zdravje v Beogradu dobil naziv specialista za zobne in ustne bolezni.

Boris Kristan s prijateljem dr. Rudolfom Kacem in njegovo sestro Ano Kac (poročeno Dev) leta 1927 (levo). Boris Kristan leta 1928 (desno).

Poklic specialista za zobne in ustne bolezni je od leta 1928 do 30. junija 1931 opravljal v ordinaciji dr. Frana Stamola na Trgu kralja Petra (sedanjem Trgu revolucije) v Mariboru. To je bila prva zasebna zobna ordinacija v Mariboru, ki je množično sprejemala članstvo dveh največjih bolniških blagajn: železniške in splošne bolniške socialne. Število bolnikov je stalno naraščalo, tako da sta odpovedala pogodbo socialnega zavarovanja, ki si je v Sodni ulici uredilo prvo javno zobno ambulanto. Leta 1929 se je poročil s Heleno (rojeno Wastl), ki jo je spoznal med študijem medicine na Dunaju. Leta 1934 se jima je rodil sin Peter in leta 1937 hčerka Silvija.

Ko je začel opravljati zdravniško službo v Mariboru, je postal leta 1929 član Slovenskega zdravniškega društva in bil več let njegov tajnik. Takrat je imelo zdravniško društvo sestanke v posebni sobi hotela Orel na Grajskem trgu. Železniška bolniška blagajna je po treh letih skupne ordinacije z dvema zdravnikoma zahtevala od dr. Borisa Kristana oddvojeno lastno zobno ordinacijo, ki jo je uredil leta 1931 v najetem stanovanju v Tattenbachovi ul. 18 (sedaj Ul. kneza Koclja), kjer je moral plačevati visoko najemnino. Zato se je odločil za gradnjo lastne hiše in se leta 1934 s svojo družino, mamo in bratoma preselil v Tattenbachovo ul. 7 (sedaj Ul. kneza Koclja 7), kjer si je uredil sodobno ordinacijo.

1. februarja 1941 je bil mobiliziran v saniteto Jugoslovanske vojne mornarice v Boki Kotorski, kjer je ostal do 7. aprila 1941. Ker je veljal za zavednega Slovenca, so ga okupatorji julija 1941 ponoči na domu aretirali in skupaj z družino odpeljali v vojašnico v Melju. Žena Helena je bila takrat že zelo bolna. Ko je zobotehnica Viktorija Kokal prišla naslednjega dne v službo in našla uradno zapečatenata vrata v ordinacijo ter stanovanje, se je odločila, da ukrepa. O dogodku je obvestila sorodnike Kristanovih v Avstriji, ki so nato z velikimi napori uspešno posredovali in preprečili deportacijo v Srbijo. Družini Kristan s težko bolno materjo in otrokoma so nemške oblasti čez čas dovolile vrnitev na dom.

Boris Kristan je zatem delal v zasebni zobni ordinaciji, ob tem pa po svojih najboljših močeh pomagal Osvobodilni fronti s sanitetnim materialom in zdravili, po kateri je v največji tajnosti prihajal kurir Jože Hlebce. Leta 1944 so okupatorji kurirja aretirali in ga pozneje blizu Frama ustrelili kot talca. Kljub mučenju pred smrtjo ni izdal imen zdravnikov, ki so ga oskrbovali z zdravili. Ker se je zavedal, da je v nevarnosti, je dr. Kristan večkrat razmišljal, da bi se pridružil partizanom, a se zaradi težko bolne žene in otrok naposled ni odločil za ta korak. Zelo je spoštoval kolege, ki so se pridružili partizanom, zlasti veliko prezgodaj preminulega sošolca iz študijskih let dr. Pavla Lunačka - Igorja. Zelo je žaloval za dobrima prijateljema dr. Ivanom Koprivnikom in dr. Rudijem Kacem, ki sta bila žrtvi nemških okupatorjev.

Sam je imel veliko srečo, da je težke čase preživel. Vse življenje je bil hvaležen kurirju, ki ga ni izdal in ga je tako rešil gotove smrti. Njegova žena ni imela te sreče. Spomladi 1944 je umrla za levkemijo ter mu v negotovih časih sredi najtežjih vojnih dni, ko se je Maribor v bombnih napadih spreminjal v prah in pepel, zapustila dva mladoletna otroka. Za otroka je po smrti njune mame Helene skrbela zobotehnica Viktorija Kokal. Z njo se je Boris Kristan poročil in leta 1950 se jima je rodila hčerka Irena.

Dr. Boris Kristan (tretji z leve), specialist za zobne in ustne bolezni, v ordinaciji dr. Frana Stamola na Trgu revolucije (takrat Trg kralja Petra) v Mariboru leta 1929 (levo). Legitimacija Komande Mariborskega vojnega področja, izdana namestniku šefa Centralne zobne ambulante na Glavnem trgu 1, dr. Borisu Kristanu, 16. junija 1945 (desno).

10. maja 1945 je Borisa Kristana obiskal glavni referent za zobozdravstvo Mariborskega vojnega področja Herbert Fabijan in mu zaupal organizacijo zobozdravstvene službe v Mariboru. 13. maja 1945 je začela delovati Centralna zobna ambulanta v 2. nadstropju Velike kavarne na Glavnem trgu 1 v ordinaciji pobeglega nemškega zobozdravnika, v kateri so zdravili borce in tudi prebivalce Maribora. Kot prva po vojni ustanovljena ambulanta v Mariboru je pomenila prvi zametek organiziranega javnega zobozdravstvenega varstva v tem mestu. Kmalu nato, 1. julija 1945, pa je začela delovati še druga zobna ambulanta, to je bila ambulanta Zavoda za socialno zavarovanje na Trgu revolucije, ki se je 15. oktobra 1947 preselila v obnovljeno zgradbo nekdanje vile in kasnejše Zobne poliklinike pri Dravi v Ul. kneza Koclja. Boris Kristan je bil leta

1949 v skupini zdravnikov, ki je bila za eno leto poslana v pomoč zdravstveni službi Republike Makedonije.

Prva leta po vojni je bilo malo zobozdravstvenih strokovnjakov, ki bi svoje znanje posvetili otrokom in mladini. Kristan se je zavedal, da se skrb za zdravje zob začne pri otrocih, in že leta 1947 opravljal sistematične preglede šolskih otrok. Po vzoru kolegov iz Ljubljane je že takrat načrtoval ureditev šolske zobne ambulante v Mariboru. Pri tem sta ga spodbujala šefinja šolske zobne ambulante v Ljubljani dr. Bolkova in prof. dr. Valter Krušič ter upravnica Šolske poliklinike v Mariboru dr. Eva Lovše. Načrt je lahko uresničil šele po vrnitvi iz Makedonije, ko mu je leta 1950 Okrajni odbor Maribor zaupal nalogo organizirati zobozdravstveno službo za šolske in predšolske otroke za območje mesta Maribora in okolice. Pri tem je sodeloval z dr. Evo Lovše, ki je organizirala zdravstveno službo za predšolske in šolske otroke. 26. marca 1950 je ustanovil prvo šolsko zobno ambulanto v Mariboru v sestavu Šolske poliklinike v Tyrševi ulici v stavbi nekdanjega Černičevega sanatorija.

S pomočjo Okraja Maribor je še isto leto dobil večje prostore za šolsko zobno ambulanto v Zobni polikliniki ob Dravi v Ul. kneza Koclja. V prvem nadstropju je uredil dve zobni ordinaciji s čakalnico, kar je pri prezidavi te stavbe načrtoval že leta 1947 za bodočo šolsko zobno ambulanto. Kmalu po ustanovitvi Zdravstvenega doma Maribor leta 1957 je takratni direktor dr. Adolf Drolc odobril v zgradbi v Ul. talcev 9 dvakrat večje prostore za šolsko zobno ambulanto, kjer je bilo mogoče urediti tudi lastno zobotehnično delavnico za ortodontske aparate.

Dr. Drolc je Borisa Kristana z razumevanjem podpiral pri organizaciji šolskih zobnih ambulant na več lokacijah v Mariboru, med drugim na Gosposvetski cesti in na Teznem v osnovni šoli Draga Kobala ter manjših v Kamnici, Kungoti in Limbušu. Podpiral pa ga je tudi pri organizaciji potujoče zobne ambulante. Dr. Kristan je bil prvi, ki se je v povojnem Mariboru lotil zdravljenja ortodontskih nepravilnosti. Že leta 1950 je prof. dr. Jože Rant povabil vodje šolskih zobnih ambulant v Sloveniji, med njimi tudi Borisa Kristana, na tečaj ortodontije v Ljubljano. Nato je Boris Kristan več let vsako soboto vodil ortodontsko ambulanto na svojem oddelku, in sicer do zaposlitve dr. Milana Ježa po končani specializaciji. 19. novembra 1960 pa je bila v zdravstvenem domu ustanovljena prva specialistična ortodontska ambulanta, ki jo je vodil dr. Milan Jež. Vse do svoje upokojitve leta 1965 je Boris Kristan 15 let vodil otroško in mladinsko zobozdravstvo ter deloval pri širjenju zobozdravstvene službe v Mariboru in okolici. Okrožni odbor Maribor ga je imenoval za nadzornega zobozdravnika, vodil pa je tudi komisijo za fluorizacijo. Veliko skrb je posvečal preventivi in predaval na šolah.

Z velikim zanimanjem je sodeloval tudi v komisiji, ki naj bi pripravila vse potrebno za ustanovitev Višje stomatološke šole, katere predsednik je bil dr. Aleksander Sterger. Vse od prve zaposlitve v Mariboru leta 1929 do smrti je bil član Slovenskega zdravniškega društva. Bil je tudi član Društva zobozdravstvenih delavcev Slovenije. Obiskoval je ustanove mladinskega zobozdravstva v Köbenhavnu, Oslu, Münchnu in Gradcu ter nova spoznanja prenesel v delo v Zdravstvenem domu Maribor.

Za svoje delo je prejel priznanja: naziv zdravstveni svetnik 19. 6. 1961, orden dela s srebrnim vencem 27. 11. 1961, diplomu Zdravstvenega doma Maribor za zasluge na področju otroškega zobozdravstva v Mariboru 20. 12. 1968, priznanje Društva zobozdravstvenih delavcev Slovenije

27. 3. 1971, častno članstvo v Slovenskem zdravniškem društvu 24. 4. 1981, priznanje Zdravstvenega doma Maribor 9. 11. 1990.

Že v gimnazijskih letih sta ga poleg naravoslovja in medicine zanimali umetnost in književnost. Med študijem medicine v Ljubljani je šel nekajkrat poslušat predavanja prof. Izidorja Cankarja in prof. Franceta Steleta iz umetnostne zgodovine, ki so bila odprta za vsakega študente Univerze v Ljubljani, ki je to želel. Zbiral je reprodukcije temeljnih del evropskega slikarstva in urejal zbirko albumov ter knjig o umetnosti. Rad je z vlakom potoval po Evropi in si v vsaki državi ogledal najpomembnejše umetnostne muzeje in galerije. Med likovnimi umetniki v Mariboru je imel mnogo prijateljev, največ pa se je družil z Antejem Trstenjakom, Gabrijelom Kolbičem in Maksom Kavčičem. S Kavčičem sta izmenjala mnogo misli posebno leta 1954, ko je bil Kavčič pobudnik ureditve Umetnostne galerije Maribor v prenovljenih prostorih v Strossmayerjevi ulici in ko je postal predstojnik likovnega oddelka novoustanovljene Pedagoške akademije, kjer je študentom predstavil marsikatero reprodukcijo iz zbirke Borisa Kristana.

Tri leta po upokojitvi je predaval po šolah zobozdravstveno preventivo. Z branjem znanstvenih in strokovnih publikacij ter s pogovori s kolegi je spremljal razvoj zdravstva in zobozdravstva. Prebral je veliko knjig o umetnosti in si tako še izpopolnil veliko znanje na tem področju. Napisal je tudi spomine na študij medicine, na razvoj zobozdravstva v Mariboru, na potovanja in na nekatera druga obdobja v svojem življenju. Po upokojitvi je bil vesel obiskov kolegov, posebno dr. Emanu Pertla, s katerim sta se poznala že iz gimnazijskih let.

V veliko veselje so mu bili vnuki, ki jim je posvetil veliko časa in jim vzbudil zanimanje za medicino, književnost ter umetnost. Tradicijo v dentalni medicini je nadaljeval sin Peter in še nadaljujeta vnuka Dejan in Boris, tradicijo v medicini pravnukinja Katarina, za umetnostno zgodovino se je navdušil vnuk Igor.

Boris Kristan z ženo Viktorijo, sinom Petrom, hčerko Silvijo, vnukoma Igorjem in Borisom ter pravnukinjo Katarino leta 1986 (levo). Prim. Aleksander Sterger, dr. dent. med. spec., prim. Majda Korpar, dr. dent. med. spec., in Pavel Kosi, dr. dent. med., čestitajo dr. Borisu Kristanu ob 90. rojstnem dnevu 12. marca 1991 (desno).

Zelo se je veselil svojega 90. rojstnega dne, ki ga je praznoval 12. marca 1991. Vesel je bil obiskov sorodnikov in prijateljev ter še posebno kolegov zdravniškega društva, društva zobozdravnikov in zdravstvenega doma. Umril je 1. maja 1991 in je pokopan v družinskem grobu na Pobreškem pokopališču, ki ga je leta 1936 po načrtu kiparja Ivana Napotnika uredil za svojo mamo.

Viri:

1. Arzenšek Pavlina: Spomini na prve po osvoboditvi ustanovljene zobne ambulante v Mariboru. – Maribor, 2015. (Rokopis).
2. Golob, Milan: Včeraj v mariborskem zdravstvenem domu – Prirčne želje uglednim zdravnikom. – Večer. – 7.3.1991, št. 55, str. 9
3. Golob, Žarko: 40 let zobozdravstvene službe za otroke v Mariboru – Z zobmi se začne zdravje – od ambulante v zasebnem stanovanju do svoje stavbe. – Večer, 24.9.1990, št. 223, str. 3
4. Kosi, Pavel: Mladinsko zobozdravstvo na Mariborskem območju 1950-2000. – Maribor : Zdravstveni dom, 2000. str. 3, 4
5. Kristan, Boris: Razvoj zobozdravstvene službe v slovenski štajerski metropoli v Mariboru zadnjih 80 let (to je v obdobju štirih raznih državnih oblik) ter moj prispevek k razvoju te službe od maja 1945 do 1965, zlasti na področju mladinskega zobozdravstva. (1981). (Tipkopis 5 listov)
6. Kristan, Boris: Začetek šolske zobne ambulante v Mariboru leta 1950. – Maribor, 1981. (Tipkopis 3 listi)
7. Nova zobna ambulanta DZSZ pričela delovati ob Dravi. – Vestnik, 31.10.1947, str. 1
8. Mariborski zdravniki. – Slovenec 2. februar 1932, št. 26, str. 5
9. Ostrovška, Milica: Dr. Boris Kristan – Izpoved o svojih zvezah z naprednim gibanjem in OF. – Maribor, 6.2.1960. – Po pripovedovanju dr. Borisa Kristana napisala Milica Ostrovška. – 5 listov. (Opomba: Zapis je v rokopisni zbirki UKM Ms 554/IV-K-52e).
10. Otvoritev Zdravstvenega doma in zobne ambulante v Mariboru. – Vestnik, 24.10.1947, str. 1
11. Pertl, Eman: Dr. Boris Kristan – 85-letnik. – V: Zdravstveni vestnik, letn. 55, 1986, št. 7-8, str. 417
12. Pertl, Eman: Dr. Boris Kristan 85-letnik. – V: Naše združeno zdravstvo 6 (1986) št. 7 ; str. 10
13. Pertl, Eman: Slovenski zdravniki mornarji v obdobju od 1899 do 1941. – V: Naše združeno zdravstvo 6 (1986) št. 7 ; str. 9-10
14. Prijatelj, Anton: Novi častni člani (Slovensko zdravniško društvo). – Zdravstveni vestnik 50 (1981);str. 464-466
15. Sever Cimerman, Krista: Ortodontija v Mariboru. – V: 30 let organizirane ortodontske dejavnosti v Mariboru : zbornik predavanj. – Maribor, 1990, str. 19-25
16. Sterger, Aleksander: 80-let mariborskega upokojenega zdravstvenega svetnika dr. Borisa Kristana. – Trije visoki jubileji. – Zobozdravstveni vestnik, letn. XXXVI, l. 1981, št. 1-2, str. 47-48
17. Sterger, Aleksander: Dr. Boris Kristan (nekrolog). – V: Večer, 9. maj 1991; str. 9
18. Ustanavljanje šolskih zobnih ambulant. (Dr. Boris Kristan strokovni nadzornik za pregled zobnih ambulant v mariborskem okraju je v svojem izčrpnem poročilu navedel, da deluje na območju okraja 34 zobnih ambulant). – Večer, 6. februar 1960, str. 4
19. Vrančič, Elizabeta: Zobozdravstvo v Mariboru od maja 1945 do 1955. – V: Zbornik dveh simpozijev o zgodovini zobozdravstva na Slovenskem. – Ljubljana : Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije ; Skupnost zobozdravstvenih delavcev narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1990. – Str. 223-230. (Opomba: Boris Kristan je naveden na str. 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230)
20. Vulikić, Velimir: Boris Kristan (1901-1991) organizator povojnega zobozdravstva v mariborskem okraju. – Revija ISIS, februar 2012 str. 40-41

21. Vulikić, Velimir: Pregled 140-letne zgodovine zobozdravstva na Slovenskem (1814-1954). – Ljubljana : Društvo zobozdravstvenih delavcev Slovenije, 2012. (Opomba: Boris Kristan naveden na str. 74, 120, 160, 270, 271, 326, 330)
22. Zdravstveni dom Maribor – Letno poročilo 1961. – Maribor, 1961. (Opomba: Boris Kristan naveden na str. 19, 32, 64, 66, 106, 107, 108.)

Doc. dr. Irena Sapač, Maribor, sapac.irena@gmail.com